

ORTAÇAĞ'IN ÖNEMLİ KALESİ MİCİNGERT CİVARINDA TAŞLARDAKİ TARİHİ İZLER

Yazar: GBL. Saltuk Buğra SOLMAZ: Çeşitli konularda uzman ayrıca araştırmacı. 9. Göz Enstitüleri kurucusu.

ORCID: 0000-0001-9767-5247

ÖZET

Ortaçağda meşhur kalesi ile tanınan Aşağı Micingert (İnkaya) köyü günümüzde Kars'ın Sarıkamış ilçesine bağlıdır.

Erzurum'un doğusunda yüksek, inişli, yokuşlu, dereler, dağlar arasında tarihi bir köy olan Micingert'te bulunan kale pek meşhur olup, "Aşağı Pasin" diye bilinen coğrafyada yekpare bir kaya kütlesi üzerine kurulmuştur. Aynı coğrafyadaki mevcut doğal pomza/ponza taş hem bina yapımında kullanılır hem de civardaki köylüler tarafından mezar taşı olarak çok rağbet görür. Bu tabii geçit Sıpkaç (Surp-Haç/Suphan 2900 m) Dağı kıyısından bir vadi ile Millidüz/Meyillidüz'ü aşip tabii olarak kuzey-batıya doğru bir koldan Zivin; öteki doğu ve kuzey-doğuya olan kollarla da Köroğlu ve Bardız Kale'lerine açılır. Bu tanımla Aras boyundan gelen vadiler Micingert'te düğümlenip, buradan da tabii olarak diğer önemli kalelere açılırlar. Bu konumu ile Micingert, haklı bir öneme sahip olmuştur. Erzurum ve Kars arasında oldukça arızalı, dağlık, kayalık mıntıkayı ihtiva etmekte olan Soğanlı Dağları'nda (2900 m) Micingert'in yeri bu bakımdan çok iyi seçilmiştir. Ortaçağ'da ve Osmanlı döneminde de 1877 yılına değin bütün Aşağı Pasin veya "Pasin-ı Süflâ'nın sancak merkezi Micingert Kalesi idi. Yakut Hamevî, eserinde Bâsin-i-Ulyâ, Bâsin-i-Süflâ'dan ve Erzurum kasabası küresinden Pasin'den bahsetmiş; Kars ile Erzurum arasında "Bican" diye Aşağı Pasin'in merkezi olarak Micingert'i zikretmiştir. 1202 Temmuzundaki Selçuklu-Gürcü savaşını anlatan eserlerde Kale, "Becengert" olarak da anılır.

Bu çalışma da anılan kale ve kale civarındaki taşlardaki tarihi izler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Micingert Kalesi, Micingert, Sarıkamış, Tarihi Kale, Ortaçağ, Taşlardaki tarih, Tarihi Taşlar

Giriş:

Ortaçağda meşhur kalesi ile tanınan Aşağı Micingert (İnkaya) köyü günümüzde Kars'ın Sarıkamış ilçesine bağlıdır. Kale ve civarında yörede pek görülmemeyen kabartma ve heykel eserler bulunmaktadır. Şimdiye kadar incelenmemiş bu malzemeleri tanıtmaya amacımız daha çok sanat tarihçilerimizin dikkatini çekmek içindir.

Erzurum'un doğusunda yüksek, inişli, yokuşlu, dereler, dağlar arasında tarihi bir köy olan Micingert'te bulunan kale pek meşhur olup, "Aşağı Pasin" diye bilinen coğrafyada yekpare bir kaya kütlesi üzerine kurulmuştur. Aynı coğrafyadaki mevcut doğal pomza/ponza taş hem bina yapımında kullanılır hem de civardaki köylüler tarafından mezar taşı olarak çok rağbet görür.

Horasan'dan sonra Aras vadisinden sola ayrılan bir kol Masucuk, İslâmsor (Taşlıgüney), Saad'dan geçip Micingert'e açılır. Bu tabii geçit Sıpkaç (Surp-Haç/Suphan 2900 m) Dağı kıyısından bir vadi ile Millidüz/Meyillidüz'ü aşip tabii olarak kuzey-batıya doğru bir koldan Zivin; öteki doğu ve kuzey-doğuya olan kollarla da Köroğlu ve Bardız Kale'lerine açılır. Bu tanımla Aras boyundan gelen vadiler Micingert'te düğümlenip, buradan da tabii olarak diğer önemli kalelere açılırlar. Bu konumu ile Micingert, haklı bir öneme sahip olmuştur. Asıl şöhreti de bu sebeptendir.

Micingert Kalesi, bulunduğu yörenin en müstahkem ve büyük kalesidir. Mazisi çok eskiye dayanmaktadır. Hem Gürcüler hem de Bizanslılar bu kaleye çok önem vermişlerdir. Erzurum ve Kars arasında oldukça arızalı, dağlık, kayalık mıntıkayı ihtiva etmekte olan Soğanlı Dağları'nda (2900 m) Micingert'in yeri bu bakımdan çok iyi seçilmiştir. İsmi menşei hakkında bilgiler azdır. Eski İran destanındaki Bijen isimli kahramandan adını almış olabileceği akla uygundur. Bu "B", "M" değişmesinden kaynaklanmaktadır.¹ Ortaçağ'da ve Osmanlı döneminde de 1877 yılına değin bütün Aşağı Pasin veya "Pasin-ı Süflâ'nın sancak merkezi Micingert Kalesi idi.

Yakut Hamevî, eserinde Bâsin-i-'Ulyâ, Bâsin-i-Süflâ'dan ve Erzurum kasabası küresinden Pasin'den bahsetmiş; Kars ile Erzurum arasında "Bican" diye Aşağı Pasin'in merkezi olarak Micingerd'i zikretmiştir.² 1202 Temmuzundaki Selçuklu-Gürcü savaşını anlatan eserlerde Kale, "Becengert" olarak da anılır.

Malazgirt Zaferi'ni müteakiben Sultan Alp Arslan, Malazgirt'te yararlığı görülen büyük İl beylerine Anadolu'yu yer yer paylaştırıp, buralardaki kalelerin fethi ile de her Emir'in kendi bölgesinde birer hükümet kurarak Selçuklulara bağlı kalıp yaşamalarına müsaade etmiştir. Bu arada Türkçe adı Saltuk olduğundan veya sonradan çok meşhur olan torunu Saltuk'tan dolayı sülâlesine "Salduk/Saltuk-oğulları" veya "Saltuklular" denilen Ebû'l Kasım konumuz olan Micingert Kalesi'ndeki kitabeye göre "Ebi'l-Kasım" unvanlı Türkmen emîrine de Kars, Pasinler, Erzurum, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Tercan bölgeleri verilmiştir. Böylece Ebû'l-Kasım/Ebîl-Kasım Bey (1071-1104/1105) adı geçen yerleri, hükümeti altına almıştır.³

Bu sülâleden üçüncü emir olan "Melik" unvanlı İzz ed-Din Saltuk (1145-1174)'tan itibaren, çeşitli tarihi kaynaklardan bunların Kars'ta, Micingert'te ve Bardız'da kale tâmir ettirdiklerini kitabelerden öğrenmekteyiz.

Saltuklular'ın, Gürcülere karşı savunma noktası olan, Sarıkamış-Horasan arasında muhteşem bir konuma sahip olan Micingert Kalesi, Revan ve Kars'tan gelecek İran tehlikesine karşı, Soğanlı Dağları'nda kalkan vazifesi görmüştür.⁴

Kalenin uzunluğu 300 metre, genişliği 15 metredir. Micingert Kalesi'nin eski bir Türk Kalesi olduğunu kitabeler göstermekle beraber, bu kaleyi özellikle Saltuklular, Gürcülere karşı ayakta kalması için gayret göstermişlerdir. Tabii olarak sonradan Erzurum'a hâkim olan muhtelif Türk emirleri, kaleyi tamir ve tevsi eylemişlerdir.⁵ (Resim 1)

¹ Enver Konukçu, **Selçuklulardan Cumhuriyete Kadar Erzurum**, Ankara 1992, s.7

² Yakut Hamevî, **Mu'cem'ül-Büldân**, Beyrut 1957, s.322

³ M. Halil Yınanç, "Erzurum" **İ.A. c. IV, s. 349.**

⁴ Enver Konukçu, **Selçuklulardan Cumhuriyete Kadar Erzurum**, s. 19, 21, 27, 28.

⁵ Gürsoy Solmaz, "Doğu Anadolu'da Orta Çağ Kalesi Micingerd", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 1999, Cilt 0, Sayı 25, s.

1877 Rus Harbi'nden sonra elimizde kaldığı için, kitabeleri daha çok yıkılmadan kalan Micingert Kalesinin köye bakan eteklerinde bir takım kayaların içi oyulmuş ve kemerli bölmelere ayrılmıştır. Birer mesken hizmetini gören bu mağaralardan bir tanesi de kale içindedir. (Resim 2)

Ayrıca köylülerin “Ali taşı” dedikleri ⁶ içi oyuk ve samanlık olarak kullanılan köy içerisindeki bir oyma kayanın-ki içi oda gibidir. Sağ alt köşesinde, Gayri İslâmî yazı ile kazılmış bir kitabe daha vardır. (Resim 3) Kale çevresindeki bazen iki katlı mağaralar geçmişten hayat izleri taşımakta olup, ortalığa dağılmış çanak çömlek kırıklarının haddi hesabı yoktur.

1202 yılı yazında Anadolu Selçuklu Sultanı Rûkn ed-Din Süleyman (1196-1203), Saltuklular hükümetine son vererek, Selçuklu idaresine bağlamak istiyordu. Bu sebeple Selçuklu Rûkn ed-Din Süleyman Şâh (1196-1203) 1202 baharında, ordusu ile Konya'dan hareketle, tâbillerinin yardımcı askerlerini de alıp, 25 Haziran 1202 Salı günü Erzurum'a ulaşmıştır.⁷ Böylece Saltuklular o gün Türkiye Selçukluları'na resmen bağlanmışlardı.

Daha sonra Selçuklu Rûkn ed-Din Süleyman, Erzurum'dan hareketle Soğanlı Dağları'na doğru ilerleyerek Gürcüler üzerine yürümüş Micingert'in batı yanında tarihi Erzurum-Kars kervan yolu üzerinde Bolostik denen⁸ kale civarında Gürcü Kraliçesi Tamara (1184-1211) karşı karşıya gelmişlerdir.1202 senesinde vuku bulmuş bu Gürcistan Seferi ve Micingert Savaşında Süleyman-Şahın kuvvetine fazla inanması, gururu ve ihtiyatsızlığı dolayısıyla böyle bir mağlubiyete uğramıştır.

İlhanlı Gazan Mahmut Han'ın (1295-1304) ilk yılında onarıp şenlendirilen ⁹ Micingert Kalesi'ni Emir Timur, 1394 Ağustos'unda, Erzurum-Van-Ahlat-Muş gibi Doğu Anadolu'nun kuvvetli kalelerinden olan Erciş ve Micingert'i savaşıarak zapt etmiş ve Sivas'a doğru harekete geçmişti.¹⁰

Timur döneminde yapılmış olan çini süslemeler, ya taş veyahut ta kurşunlanarak keyfice yok edilmiştir.

Gerek Kâtip Çelebi ve gerek Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Micingert Kalesi, yalçın bir kaya üzerinde ve çok sağlam bir kale olarak anılmaktadır.

Bugün Micingert Kalesi'nin etrafı hep seramik kırıkları ve taş işçiliğinin değişik örnekleriyle doludur. İki değişik kaplumbağa heykeli ve diğer sanat eseri unsurlar düşündürücüdür. Kalenin arka (doğu) tarafındaki kümbet, hayli tahrip edilmiştir.

Çevresindeki iri kayalar değişik hayvan figürlerine benzetilmiştir. Bunlardan biri olan kaplumbağa (Resim 4-5) Türk kültür tarihinde merkez yer, güç anlamındadır.(Orhun kitabelerinden Kültigin Anıtının kaplumbağa şeklinde bir taş

⁶ Köylülerin deyimiyle güya “Micingert'e kadar kâfirleri kovalayan Hazreti Ali, bu içi oyuk kaya içerisine sağınan kâfirler dışarı çıkıp eman dilemeyince, kılıcını bu kayaya vurmuş, kılıç darbesiyle kesilen kayanın içindeki kâfirler teslim olmuş. “Köylüler Hazreti Ali'nin kılıcının izi olarak kayanın çatlamış kısmını gösterirler.(Fazla bilgi için bkz.Gürsoy Solmaz, Ortaçağ'da Erzurum-Kars Kaleleri: Osmanlı Devletinin 700.kuruluş yılı Münasebetiyle, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları,Erzurum 2000, s.60

⁷ İbn'ül Esir, **El Kâmil Fi't Tarih**, c.XII, trc. Abdülkerim Özyayın- Ahmet Ağırakça, İstanbul 1987, s.146

⁸ Osman Turan, “Süleyman Şah II”, **İA**, c. XI, s.225-229

⁹ M. Fahrettin Kırzioğlu, **Kars Tarihi**, c.I, İstanbul.1953, s.446

¹⁰ Aziz Erdeşirî Esterâbadi, **Bezm-u Rezm**, çevr: Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 417,424

zemin üzerine oturtturulması “ebed-müddet” anlayışıdır) Köy içindeki künk taşlar eski dönemin günümüze kalan örnekleridir.(Resim 6-7)

Gerek Micingert köyü gerekse oraya 3 km kadar mesafede olan tarihi Saat (Topkaya) köyü koyun heykelleri yanında eski yapılardan kalan kabartma süslü taşların da bulunduğu bir yer olarak dikkatimizi çeker. Bu kabartmalarda bar oynayan üç kişi ile onlara davul zurna çalan kabartma figürler her iki köyümüzde de vardır.(Resim10-11) Sadece yapıldıkları taşların boyutları değişiktir. Bu kabartma eserler ilk defa yayınlanmaktadır. Saat köyündeki taş üzerine yapılmış kabartmada at üzerinde bir avcı ve onun attığı mızrak ile vurulmuş bir geyik figürü çevrede hiç görülmeyen bir örnek olarak önem arz eder.

Micingert Kalesi, 1710 sayılı yasa gereğince korunması gerekli eski eserler içerisinde yer almaktadır. Bugün İnkaya Köyü olarak anılan ünlü Micingert Kalesi'nin hemen kuzey-doğu yakasında, köy halkının “Kız Kalesi” dediği bir yapı daha vardır. Bu yapı daha çok sevgilerine karşılık arayan iki gencin aşk menkıbesiyle anılır.

RESİMLER

Resim-1

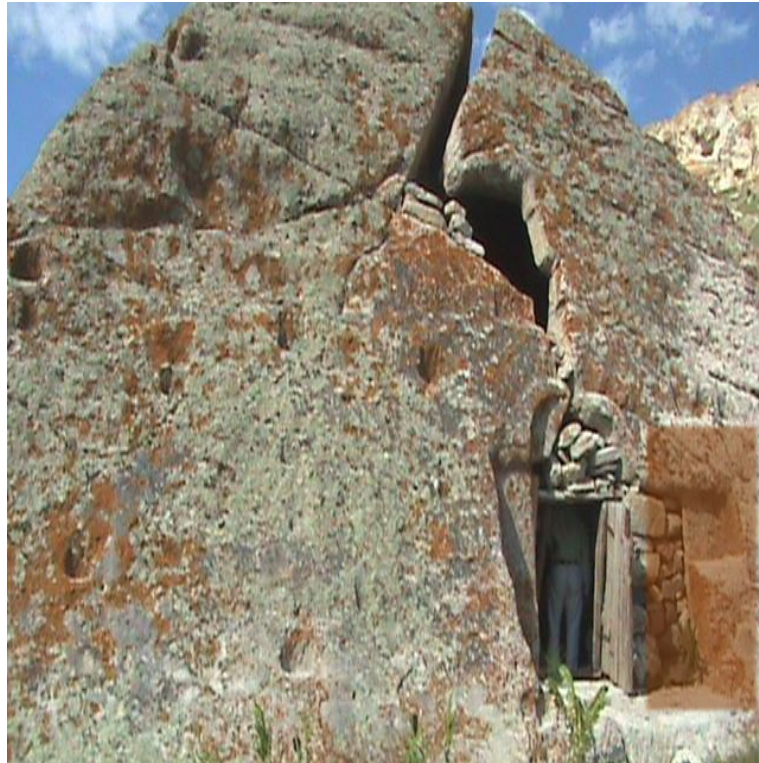
Resim -2

Resim -3a

Resim-3b

Resim-4

Resim-5

Resim 6-7

Resim 8 – Ali'nin Taşı

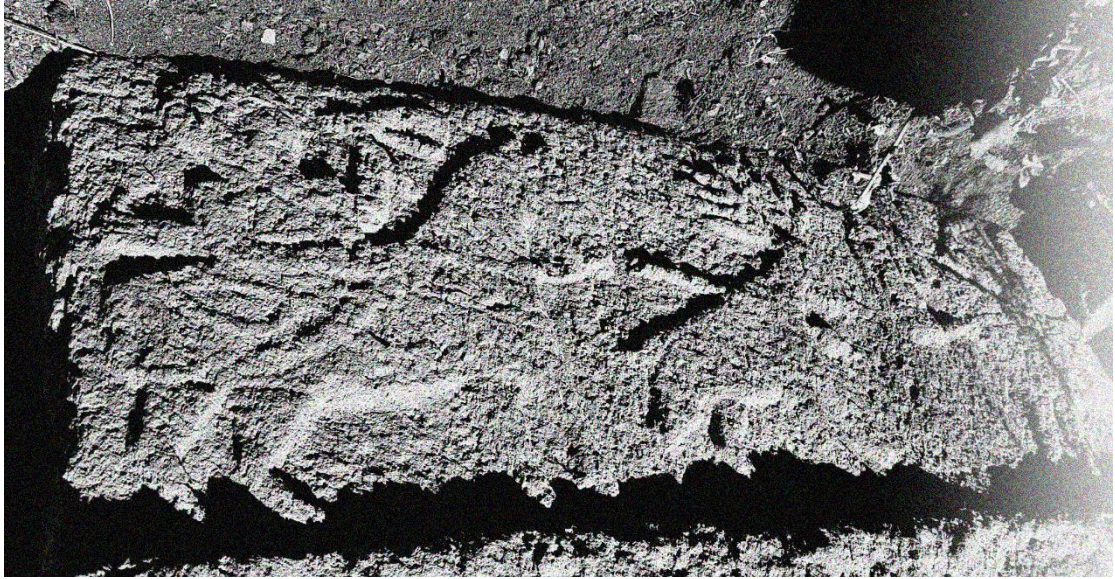
Resim 9- Binek Taşı

Resim 10-11

Resim 12

Saat(Topkaya) köyünde av sahnesi kabartmalı taş (at üzerindeki avcı)
Renssiz resim için AI teknolojisi kullanılarak şekillerin belirginleşmesi sağlanmıştır.

**** Resimlerde AI teknolojisinden faydalanılmıştır.